

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ДО ОСІБ, ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогодні науковці серед основних факторів, які найбільш негативно впливають на українське суспільство (крім складної соціально-політичної ситуації) виділяють злочини проти основ національної безпеки України та окремі злочини проти громадської безпеки. Тому, реалізація повноважень щодо доведення вини осіб, які вчинили відповідні злочини, є одним із пріоритетних напрямів для вітчизняної правоохоронної системи. Разом з тим, цей процес тісно пов'язаний із застосуванням до осіб, підозрюваних у скоєнні відповідних злочинів, запобіжних заходів.

Метою запобіжного заходу згідно з частиною першою статті 177 Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі – КПК України) є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам здійснити інші дії передбачені цією статтею, які можуть перешкодити слідству чи вплинути на розгляд справи. Таким чином, обрання належного запобіжного заходу суттєво впливає на процес доведення вини особи.

Частиною першою статті 176 «Загальні положення про запобіжні заходи» КПК України визначено перелік запобіжних заходів, які можуть застосовуватися до осіб, підозрюваних у скоєнні злочину. У той же час, частиною п'ятою цієї статті закріплено, що запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260, 261 Кримінального кодексу України [2] (далі – КК України).

Таке формулювання відповідного положення має імперативний характер, адже стосовно осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України та окремих злочинів проти громадської безпеки (відповідно до наведеного переліку), не передбачено можливості вибору серед запобіжних заходів передбачених частиною першою статті 176 КПК України навіть при достатньому обґрунтуванні. Аналогічну імперативну норму містить і частина перша статті 183 КПК України, яка встановлює виключення щодо тримання під вартою як

виняткового запобіжного заходу (крім випадків, передбачених частиною п'ятою статті 176 КПК України).

З огляду на зазначене, в науковій літературі та на практиці (у тому числі й у конституційних скаргах щодо відповідних положень КПК України) неодноразово піднімалося питання про те, що це ставить осіб, підозрюваних у вчиненні відповідних злочинів, у нерівне становище залежно від часу обрання їм запобіжного заходу. Крім того, до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, за які передбачена така ж міра покарання чи навіть більш сувора (стаття 439 КК України, стаття 442 КК України), може бути застосований інший запобіжний захід. Тобто, призначення найсуворішого запобіжного заходу ставиться в залежність не тільки від ступеню тяжкості злочину, у вчиненні якого підозрюється особа, а й від його виду.

Відповідна позиція щодо недосконалості законодавчого регулювання застосування саме такого запобіжного заходу знайшла своє відображення й у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Стаття 3 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року [3], частина перша статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [4] та частина перша статті 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року [5] містять положення, які гарантують право на життя, на свободу і на особисту недоторканність. Ці положення ЄСПЛ застосовує при вирішенні питань законності тримання під вартою. Зокрема, у справі «Смірнова проти Росії» 24 липня 2003 року ЄСПЛ на основі положень відповідних актів сформував позицію, згідно з якою особа, обвинувачена у вчиненні правопорушення, має завжди звільнитися до суду, крім випадків, коли держава може пред'явити «відповідні та достатні» підстави на виправдання продовженого тримання під вартою (пункт 58) [6]. У цьому ж Рішенні ЄСПЛ констатував, що прецедентне право Конвенції розробило чотири базових прийнятних підстави відмови у звільненні під підписку про невиїзд: ризик, що особа, якій пред'явлено обвинувачення не з'явиться на суді; ризик, що особа, якій пред'явлено обвинувачення у випадків звільнення вживе заходів, щоб перешкодити здійсненню правосуддя або зробить подальші правопорушення, або порушить громадський порядок. Таким чином, визначення конкретного злочину, у якому підозрюється особа, не може бути єдиною та достатньою підставою для обрання такого запобіжного заходу як тримання під вартою. У справі «Корнєв і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 року [7] ЄСПЛ зазначив, що пункт 3 статті 5 містить як процесуальну, так і матеріально-правову вимоги. Матеріально-правова вимога покладає на «посадову особу» обов'язок проаналізувати обставини «за» і «проти» рішення про позбавлення свободи, вирішити, посиляючись на юридичні критерії, чи існують підстави для позбавлення свободи, та винести рішення про

звільнення, якщо таких підстав немає (пункт 44).

З огляду на зазначене, положення частини п'ятої статті 176, частини першої статті 183 КПК України, на нашу думку, потребують перегляду. Відповідні положення мають бути або розширеними (щодо кількості злочинів, у вчиненні яких підозрюється особа з урахуванням ступеню їх тяжкості), або ж виключеними (для того, щоб забезпечити рівність осіб, а також гарантувати права осіб на свободу та особисту недоторканість).

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. №4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №9–10, №11–12, №13. – Ст. 88.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. №2341-III // Відомості Верховної Ради України – 2001. – №25. – Ст. 131.

3. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – №93. – Ст. 3103.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. // Голос України. – 2001. – 10 січ.

5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 груд. 1966 р. [Електронний ресурс] // офіц. веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Смірнова проти Росії» від 24 лип. 2003 р. [Електронний ресурс] // веб-сайт «Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика». – Режим доступу: <http://www.echr.ru/documents/doc/new/004.htm>.

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корнєв і Карпенко проти України» від 21 жовт. 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – №31. – Ст. 1338.

УДК 343(043.2)

Навроцький В.О.,

д.ю.н., професор, член-кор. НАПрН України,
Львівський держаний університет внутрішніх справ,
Український католицький університет, м. Львів, Україна

ЧИ ОХОПЛЮЄ ЗЛОЧИННЕ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ДІЇ, ВЧИНЕНІ З ВИХОДОМ ЗА МЕЖІ НАДАНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ?

У теорії кримінального права України та правозастовній практиці існувала усталена позиція, згідно якої зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) охоплювала вчинення діянь, які перебували в межах компетенції службової особи, які вона, загалом, могла вчиняти, виходячи зі свого службового статусу. А перевищення